

ИНСОНГА ЭХТИРОМ

Авазов Жамшид Аҳад ўғли

Термиз давлат университети

Юридик факултети 3-босқич талабаси

Авлёқулов Адҳам Алишерович

Термиз давлат университети Юридик факултети

Жиноят ҳуқуқи ва фуқаролик протсессии ўқитувчиси

Аннотатсия: Ушбу мақолада инсон ҳуқуқларини таъминлашда қилинаётган ишлар, аҳоли турмиш фаровонлигини йўлга қўйишда амалга оширилаётган чоратadbирлар, мамлакатимизда суд-соҳасида олиб борилаётган ислохатлар, амнистия ва афв актларининг ўзаро бир-биридан фарқли жиҳатлари тўғрисида сўз боради. Шунингдек, эркин ва фаровон ҳаёт ҳамда демократик-ҳуқуқий давлат куришда олдинда турган қилинажак ишлар ҳамда асосий ва долзарб масалалар ҳақида баён қилинган.

Калит сўзлар: маънавият, санксия, терроризм жазо, жавобгарлик, жиноят, амнистия ва афв, “Учинчи Ренессанс” ва бошқалар.

Инсон сиз ўйлагандан кўра қадрлироқдир!

Уильям Шекспир

Бу дунёда қанча инсон бўлса, ҳар бирининг ўз манавий олами бор. “Маънавийни тушуниш, англаш учун аввало инсонни тушуниш, англаш керак”, дейди - давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев. Ҳам ўзлигини, ҳам инсоний қадр-қимматини англаб етган ҳар қандай шахс бу ҳақда ўйлаши табиий. Чинакам инсонпарвар жамият ҳамиша барча соҳада манавий юксакликка интилади. Шундай эзгу йўл, эзгу амал боис бошқаларга ҳам ибрат бўлади. Ҳар бир инсон улуг ишларга қодир. Лекин у адашиши, янглишиши ҳатто ижтимоий хавфли қилмиш содир етиши, жиноятга қўл уриши, турли қабихликларга йўл қўйиши мумкин. Лекин давлат тизими энг юксак қадриятлар асосида инсонни маънавий-моддий, руҳий рағбатлантириш билан бирга ёвуз ҳаракатлар содир этганда жазолаш механизми таъсир чораларини ҳам қўллайди. Яшамок тартиби шу! Қонунлар тартиб сақловчи, маънавий муҳитни барқарор қилувчи таянч мезонлардир. Оламни асраш ва жаҳолатнинг олдини олиш учун нафакат у дунёда балки бу дунёда ҳам жиноятга жазо муқаррарлигини англаш учун ҳам одамзод жазолаш тизимини уйлаб топган. Адолат тарозисининг бир палласида жиноят турса, иккинчи палласида қонунлар туради.

Бу борада судлар зиммасидаги масъулият ғоят катта. Давлатимизда суд-хуқуқ тизими янада ислоҳ қилиниб, ҳар томонлама такомиллаштирилди. Бу борада судларнинг ихтисослашуви, жиноий жазо тизимини эркинлаштиришга доир чоратадбирлар катта аҳамият касб этади.

Оғир ва ўта оғир тоифадаги жиноятларнинг анчагина қисми ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар тоифасига ўтказилди. Айниқса, 2008-йилнинг 1-январидан мамлакатимизда улим жазоси бекор қилиниши, қамоққа олишда санксия бериш ҳукукининг прокуратурадан судларга ўтказилиши тўғрисидаги қонунлар дунё жамоатчилиги томонидан катта хайрихоҳлик билан кутиб олинди. Ўлим жазоси умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан алмаштирилди. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун тайинланади. Аҳамиятлиси, у аёлларга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсларга ва олтмиш ёшдан ошган эркакларга нисбатан қўлланиши мумкин эмас.¹

Бошқача айтганда, қасддан инсон ва инсониятга, тинч ва фаровон ҳаёт кечираётган аҳолига нисбатан қилинган ёвузликкина ана шундай оғир жазога тортилади.

Шуни билиш ўринлики, умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси, Германия ва Польшада 5 турдаги, Россия ва Белгияда 6, Францияда 18, Голландияда 19 турдаги жиноятлар учун қўлланилади. Бундан қуриниб турибдики, Ўзбекистон дунёда энг инсонпарвар ҳукукий тизимлардан бирини жорий этмокда.

Бизга маълумки, жиноят содир этган шахсга нисбатан адолатли ва муносиб жазо тайинлашдан асосий мақсад, унинг жиноий фаолият билан шуғулланишининг олдини олиш ва уни шахс сифатида қайта тарбиялаш ҳисобланади. Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчилигининг вазифалари эса қуйидагиларни ўз ичига олиб, жиноятларни тез ва тўла очиш, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этиш ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашдан иборатдир.

Куни кеча мухтарам юртбошимиз Ш.Мирзиёев муборак Рамазон ҳайитини нишонлаш арафасида халқимизга хос бағрикенглик, инсонпарварлик, эзгулик, меҳроқибат ва кечиримли бўлиш каби олижаноб фазилатларнинг ёрқин ифодаси сифатида “Жазо муддатини ўтаётган, қилмишига чин кўнгилдан пушаймон бўлган ва тузалиш йўлига қатъий ўтган бир гуруҳ шахсларни афв этиш тўғрисида”ги Фармонни имзолади.

¹ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 51-моддаси, 31-бет. 22.09.1994

Фармонга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 109-моддаси 23-бандига асосан жазо муддатини ўтаётган ҳамда қилмишига чин кўнгилдан пушаймон бўлган ва тузалиш йўлига қатъий ўтган 488 нафар шахс афв этилди.

Афв этилган шахсларнинг 100 нафари асосий жазодан тўлиқ озод этилди, 268 нафари жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилинди, 34 нафарининг озодликдан маҳрум этиш жазоси енгилроқ жазо билан алмаштирилди. Шунингдек, 86 нафар шахсларга тайинланган озодликдан маҳрум этиш жазосининг муддатлари қисқартирилди.

Афв этилганларнинг 17 нафарини чет эл фуқаролари, 37 нафарини аёл, 37 нафарини 60 ёшдан ошган эркаклар, 167 нафарини ёшлар (шулардан, 1 нафари вояга етмаган) ҳамда 5 нафарини тақиқланган ташкилотлар фаолиятида қатнашган шахслар ташкил этади.²

Фармон ижроси юзасидан афв этилган шахсларни оиласи ва яқинлари бағрига қайтариш, ижтимоий ҳаётга мослашиб, фойдали меҳнат билан шуғулланишлари, соғлом турмуш тарзини йўлга қўйиб, жамиятда муносиб ўрин топишлари учун уларга кўмак бериш бўйича масъул вазирлик ва идораларга тегишли топшириқлар берилди.

Шу ўринда мазкур мақолада сўнггида амнистия ва афв актларининг бири-биридан фарқли жиҳатлари ҳақида тўхталсак:

1. Қайси орган ёки ким томонидан қабул қилинади?

Амнистия – Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Сенати;

Афв – Ўзбекистон Республикаси Президенти.

2. Кимларга нисбатан қўлланилади?

Амнистия – жиноий жавобгарликка тортилган шажслар гуруҳига;

Афв – жиноий жавобгарликка тортилган муайян шахсларга.

3. Қандай турдаги ҳужжат қабул қилинади?

Амнистия – Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Сенати қарори;

Афв – Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони.

4. Ким ташаббус билан чиқади?

Амнистия – Ўзбекистон Республикаси Президенти (тақдимнома);

Афв – маҳкумлар (илтимоснома).

5. Қўллаш масаласини бажарувчи шахслар:

Амнистия – Ўзбекистон Республикаси судлари;

Афв – Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги афв этиш масалалари бўйича махсус комиссия.

6. Қўллаш мумкин бўлган босқичлар:

² <https://www.gazeta.uz>

Амнистия –жиноий ишнинг барча босқичларида;

Афв – ҳукм қонуний кучга киргандан сўнг.

7. Ҳуқуқий оқибатлари:

Амнистия – шахс жиноий жавобгарликдан озод этилиши;

Афв – маҳкумга тайинланган умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосининг ўталмаган қисми енгилроғи билан алмаштирилиши.

Иккаласидан ҳам юзага келадиган умумий ҳуқуқий оқибатлар:

–маҳкум асосий ва ижро этилмаган қўшимча жазодан озод этилиши;

– маҳкумга тайинланган асосий ва ижро этилмаган қўшимча жазо муддатининг камайтирилиши;

–маҳкум жазо муддатидан илгари шартли равишда озод этилиши;

– маҳкумга тайинланган жазонинг ўталмаган қисми енгилроғи билан алмаштирилиши;

–судланганликни олиб ташланиши.³

Қабул қилинаётган қонунлар ва олиб борилаётган ислохатлар замирида инсон манфаатлари устунлиги таъминлаш, жамият ва халқ фаровонлиги янада раванг топтириш асосий вазифалардан бири сифатида белгиланмоқда. Бу эса ўз навбатида Янги Ўзбекистон демократиясининг изчилликда олиб борилишида ва аҳоли фаровон турмуш тарзининг юқори салмоқда ўсишида кузатилади. Бугун олиб борилаётган ишлар ва чора-тадбирларнинг барчаси эртанги юксак келажакнинг асоси бўлиб, буюк миллат шаклланишида дастурамал бўлиб хизмат қилади. Еркин ва фаровон ҳаёт ҳамда демократик ҳуқуқий давлат қуришда амалга оширилаётган ишлар ва вазифалар “Учинчи Ренессанс” пойдевори қурилишидаги илк дадил қадамдир десам муболаға бўлмайди, албатта.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 18-19-бетлар, “Ўзбекистон” 01.05.2023

2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 51-моддаси, 31-бет. 22.09.1994

3. “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида” 660-II-сонли Қонуни. 26.08.2004

4. “Мамлакатда жиноятларнинг олдини олиш ва ҳуқуқбузарликларга қарши кураш ҳолати тўғрисида”ги Қонуни 11.08.2018

5. <https://www.gazeta.uz> – Интернет сайти

6. [T.me/huquqiyaxborot](https://t.me/huquqiyaxborot) – Телеграм канали

³ [T.me/huquqiyaxborot](https://t.me/huquqiyaxborot)